

ค้นหาความหมายในเรื่องปรัมปรา(34)

โดย ศ. กิริติ บุญเจือ
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ราชบัณฑิตสาขาปรัชญา

รหัสลัทธิอีลิวซีเนีย(Eleusinia)

นักวิชาการพยายามศึกษาค้นคว้าหารายละเอียดของคำสอนและการปฏิบัติของรหัสลัทธินี้ของชาวกรีก ปรากฏว่าได้ข้อสรุปที่ขัดแย้งกันอยู่มาก ยังหาข้อยุติยาก แต่ก็มีข้อสรุปจากการวิจัยของไมลานีส (Mylonas, *Eleusis and the Eleusian Mysteries*) ว่า

1. รหัสลัทธินี้ได้มีบทบาทสร้างความสุข โดยให้ความหวังแก่นมนุษย์จำนวนมากเกินกว่า 2,000 ปี จนกว่าจะมีศาสนาคริสต์เข้ามาแทนที่ในยุโรป มาถึงบัดนี้ก็ประมาณ 2,000 ปีเช่นกัน ส่วนพระพุทธศาสนาประมาณ 2,500 ปี จึงต้องนับว่าต่างก็มีบทบาทสำคัญด้วยกันในประวัติศาสตร์
2. ผู้ศรัทธาได้มีแต่ชาวบ้าน แต่มีคหบดีและนักการเมืองระดับสูงมากมายที่มีศรัทธาร่วมใจบริจาคทรัพย์เงินเพื่อสร้างถาวรวัตถุไว้เป็นอนุสรณ์
3. ซีเซอโรว์(Cicero ก.ค.ศ.106 – 43) กล่าวไว้ว่า “เอเธนส์ได้ให้สิ่งมีค่าหลายอย่างแก่มนุษยชาติ แต่ไม่มีอะไรมีค่าเทียบได้กับรหัสลัทธิอีลิวซีเนีย”

จารีตของรหัสลัทธิเท่าที่ค้นคว้าได้แบ่งเป็น 3 ระดับ

1. จารีตเล็ก (Lesser Mysteries) ประกอบที่เอเธนส์ตอนต้นฤดูใบไม้ผลิ เป็นขั้นเตรียมสมาชิกใหม่ด้วยจารีตชำระล้างร่างกายให้สะอาดเพื่อหมายถึงความสะอาดภายในจิตใจ ฝึกการภาวนาและร่วมพิธีบูชาขัณฑ์ ฝึกการจำศีลและเลือกอาหาร

2. จารีตใหญ่ (Greater Mysteries) เริ่มด้วยการประกาศให้สมาชิกหยุดบรรพชาฆ่าฟันและเบียดเบียนกันเป็นเวลา 55 วัน ตั้งแต่ต้นเดือนกันยายนถึงตุลาคม เตรียมด้วยการทำความสะอาดร่างกายและอาคารต่างๆ ถือศีลตามกำหนด จุดสุดยอดของการสมโภชอยู่ที่ 9 วันสุดท้าย คือ

วันที่ 1 ชุมนุมกันที่ประตูทาสี (Stoa Poikile) ณ สนามหลวงแห่งกรุงเอเธนส์ (Agora) ประชานในพิธีประกาศเปิดงานและสวดมนต์ร่วมกัน

วันที่ 2 ผู้ร่วมชุมนุมลงอาบน้ำในทะเลโดยอุ้มลูกศรตัวหนึ่ง ซึ่งจะต้องชำระล้างให้สะอาดเพื่อฆ่าบูชาขัณฑ์ในวันต่อมา

วันที่ 3 ร่วมประกอบพิธีบูชาขัณฑ์และสวดมนต์ภาวนาแทนทุกคนที่ไม่อาจมาร่วมพิธี

วันที่ 4 สรรเสริญแอสเคลอเพียส (Asclepius) ที่มาเข้าร่วมวงการภายหลัง แต่ก็ได้รับคำยืนยันจากเทพว่า ได้บรรลุนิเวศนิตไปแล้ว จึงเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมพิธีตั้งแต่บัดนี้ก็ได้

วันที่ 5 แห่แห่นเทพบุตรคายเออนายเลียสจากเอเธนส์ไปอูลิวซีเนีย(Eleusis) ถือก้านเมอร์เทิล(Myrtle) มีการเล่นตลกในขบวนแห่มาตลอดทาง สลับกับการร้องเพลงและสวดมนต์ พอตก้าก็

จุดจบจนกว่าขบวนแห่จะมาถึงวิหารเจ้าแม่เดอมีเทอร์ ณ ที่นี้หญิงสาวจะเดินร่าเข้าพิธีโดยทูนไหศักดิ์สิทธิ์บนศรีษะ

วันที่ 6 และ 7 พิธีกรรมในวิหารเจ้าแม่เดอมีเทอร์ เริ่มด้วยการแสดงละครศักดิ์สิทธิ์เล่าประวัติของเจ้าแม่เดอมีเทอร์ตามหาเทพธิดาเพอซีเฟอนิจนถึงข้อตกลงให้ธิดาอยู่ในยมโลก 4 เดือน และอยู่กับมารดา 8 เดือน ปิดท้ายด้วยการเปิดให้ชมวัตถุศักดิ์สิทธิ์และร้องเพลงสดุดี

วันที่ 8 ประชาชนเข้าชมสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นรายบุคคล และอธิษฐานขอเจ้าแม่เดอมีเทอร์ เทพธิดาเพอซีเฟอนิ และเทพบุตรคายเออนายเลียส เป็นกรส่วนตัว

วันที่ 9 แยกย้ายกันกลับบ้าน เป็นอันจบพิธีในปีนั้น

3. จารีตลึกลับที่สุด ภาษากรีกเรียกว่า Epopeteia สงวนไว้สำหรับสมาชิกกระดับสูงสุดจำนวนน้อยเท่านั้น ยังคงเป็นเรื่องลึกลับจริงๆ ไม่มีใครรู้จนบัดนี้ว่าทำพิธีอะไรกันบ้าง ไม่เคยมีหลักฐานว่าสมาชิกระดับนี้เปิดเผยข้อเท็จจริงออกมาเลย พิธีนี้กระทำในตอนสุดท้ายของพิธีกรรมในวันที่ 7 ซึ่งเป็นเวลาดึก ทำไมจึงต้องสงวนเฉพาะสมาชิกสุดยอดจำนวนน้อยเท่านั้นและทำไมจึงต้องเก็บเป็นความลับสุดยอด เหล่านี้ทำให้นักวิชาการสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพิธีร่วมเพศระหว่างประธานในพิธีซึ่งสงวนไว้ 2 ตระกูลเท่านั้น คือตระกูลยูมาลเพิด (Eumolpid) และตระกูลเคอรายคิส (Kerykes) ซึ่งถือว่าเป็นผู้รับการเปิดเผยรหัสลับจากเจ้าแม่โดยตรงมาแต่แรก กับปุโรหิตา (priestess) ของเจ้าแม่ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ให้แก่ผู้สมัครใจใช้ชีวิตในวิหารของเจ้าแม่จนตลอดชีวิต โดยไม่ออกไปข้างนอกเลย ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี และได้รับเกียรติอย่างสูงในวิหารของเจ้าแม่ นักวิชาการจึงคิดว่าตำแหน่งนี้จะมีไว้ทำไม ถ้าหากมิใช่เพื่อเป้าหมายดังกล่าว และทำไมจึงเป็นส่วนสำคัญของรหัสลับ ก็สันนิษฐานได้ว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เป็นเคล็ดลับเอาฤกษ์ว่าธรรมชาติจะอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารในปีนั้น หากไม่ประกอบพิธีเอาฤกษ์เช่นนี้ก็กลัวว่าข้าวจะไม่ออกรวง ต้นผลไม้จะไม่ผลิตผล เหมือนกับเป็นการเตือนสติเจ้าแม่ว่าอย่าลืมหื้ออาหารเลี้ยงชีพแก่ผู้จงรักภักดีที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ จนกว่าจะลาโลกนี้ไปจึงจะขอพึ่งเจ้าแม่ให้อนุมัติรับเข้ามีชีวิตในแดนสวรรค์อีลิซเซเนียในส่วนที่เป็นของเจ้าแม่ ก็หมายความว่ารหัสลับของเจ้าแม่เดอมีเทอร์นั้นมีเป้าหมาย 2 อย่างควบคู่กันคือ 1. เพื่อขออาหารประจำปีเพื่อรอดชีวิตอยู่ได้ตลอดปี 2. หากต้องลาโลกไปก็ขอให้เจ้าแม่รับเข้าสู่สวรรค์นิรันดรของเจ้าแม่

ความรู้สึกต้องการพึ่งเจ้าแม่เพราะรู้สึกอุ่นใจดี ยังคงมีเรื่อยมาจนทุกวันนี้ในหลายชนบ
ศาสนา (religious tradition)

บุลท์มานน์กับความหมายของเรื่องปรัมปรา

บุลท์มานน์ (Rudolf Bultmann 1884 – 1976) คิดว่าการทดสอบความหมายด้านสาเหตุของเรื่องปรัมปรา ไม่อาจจะทำได้ มันขัดแย้งกันในตัวที่จะยืนยันว่าใครทำอะไรในเรื่องปรัมปรา

ความหมายด้านนี้ไม่อาจมีได้ จึงทำให้ดูเหมือนว่าภาษาปรัมปราเป็นภาษามีคัมภีร์ ไม่อาจจะทำให้มีความหมายชัดเจนได้ บุลท์มานน์จึงแนะนำผู้อ่านคัมภีร์ไบเบิลว่า ให้รู้จักแยกวาทกรรมแสดงศาสน์ (discourse of message or Kerygma) ออกจากวาทกรรมปรัมปรา (discourse of mythology) เพราะวาทกรรมศาสน์ (kerygma discourse) มีความหมาย แต่วาทกรรมปรัมปรา (mythic discourse) ไม่มี ความหมาย

เมื่อเป็นเช่นนี้การถอดปรัมปราจึงได้แก่การลดทอน (reduction) อันเป็นเรื่องของทฤษฎีลดทอน (reductionism) แห่งการตีความตัวบทคัมภีร์ศาสนา เพราะภาษาปรัมปราเป็นภาษาไร้ความหมาย จะให้มีความหมายก็ต้องแปลงหรือถอดความปรัมปราด้วยทฤษฎีลดทอน การลดทอนเป็นทฤษฎีหนึ่งของการตีความ นั่นคือลดทอนวาทกรรมปรัมปราออกจากเรื่องปรัมปรา ก็จะเหลือสำนวนที่มีความหมาย

หากเดินตามทฤษฎีนี้ของบุลท์มานน์ก็ยากที่จะหาความจริงให้กับเรื่องปรัมปรา ซึ่งสรุปเป็นข้อๆ ได้ว่า

1. เรื่องปรัมปราที่บ่งสาเหตุไม่สามารถทดสอบความจริงได้เพราะ ก) เข้ากันไม่ได้กับคำอธิบายสาเหตุของวิทยาศาสตร์ ข) เรื่องปรัมปราทำสิ่งอู่อะไรให้เป็นสิ่งอันตระ นับว่าผิดเป้าหมายของการตีความ
2. สถานภาพดังกล่าว ทำให้จำเป็นต้องพัฒนาอรรถปริวรรตชนิดปฏิเสธความหมายของวาทกรรมปรัมปราที่เป็นสัญลักษณ์ในรูปแบบปฐมภูมิของมัน ซึ่งทำให้เรื่องปรัมปราไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง คงมีความหมายเฉพาะที่เป็นคำสอนหรือศาสน์เท่านั้น

จึงน่าจะตั้งปัญหาถามได้ว่า เรามีวิธีใดที่จะถอดความหมายออกมาจากการบ่งสาเหตุในเรื่องปรัมปราได้หรือไม่ ถ้าเรายังอยากจะเชื่อว่า วาทกรรมสาเหตุในเรื่องปรัมปราน่าจะมีความหมายที่ให้ความจริงได้ ซึ่งได้พิจารณาแล้วข้างต้นว่า ทฤษฎีตีความของบุลท์มานน์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการข้อนี้ได้ จึงต้องมองหาทางอื่นดู

นักอรรถปริวรรตจำนวนมากคิดว่า น่าจะต้องมีทางออก จึงช่วยกันเขียนบทความรวมเล่มภายใต้การนำของเจมส์ โรบินสัน (James Robinson) และจอห์น คอบบ์ (John Cobb) ซึ่งให้ชื่อหนังสือว่า *The New Hermeneutic* (วิธีตีความแบบใหม่)

พวกเขาคิดว่าเราต้องเริ่มจากความรู้เกี่ยวกับความเป็นคน ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความเข้าใจวาทกรรมปรัมปราสัญลักษณ์ใน 2 ลักษณะคือ 1) การยอมรับว่ามีความจริงในเรื่องปรัมปราหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ การเชื่อหรือไม่ว่า ความคิดแบบปรัมปราเป็นผลผลิตของกระบวนการทัศน์รูปแบบหนึ่งในประวัติศาสตร์ ซึ่งเราในปัจจุบันรู้สึกว่ามันผ่านไปแล้ว เพราะเรามีรูปแบบความคิดอีกแบบหนึ่งที่ต่างไปจากเดิม แต่ก็อาจจะมีผู้แย้งได้อยู่เหมือนกันว่า รูปแบบความคิดของผู้เรียบเรียงเรื่องปรัมปรา มิได้ผิดแผกไปจากรูปแบบความคิดของพวกเราในขณะนี้ 2) ผู้รู้วาทกรรมปรัมปราก็คงอยากจะเห็นว่า การเข้าใจความหมายของเรื่องปรัมปราช่วยให้เข้าใจความเป็นมนุษย์มากขึ้น และอยากจะรู้

คิดว่าคนเราในปัจจุบันคิดเลเยกรอบของเรื่องปรัมปรามาได้อย่างไร จนได้ความจริงวิทยาศาสตร์ที่อยู่นอกกรอบของเรื่องปรัมปรา ทั้งๆที่บุลท์มานน์ยืนยันว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะแยกแ่งกันที่เป็นความจริงออกจากเปลือกปรัมปราที่ห่อหุ้มอยู่

เลวี บรูล (Levy-Bruhl) เขียนหนังสือ *Primitive Mentality* (กระบวนทัศน์ดึกดำบรรพ์) เพื่อชี้แจงว่ากระบวนทัศน์ของมนุษย์ดึกดำบรรพ์ต่างกับกระบวนทัศน์ของชาวยุโรปยุคใหม่อย่างไร

ชาวยุโรปสร้างความคิดนามธรรมโดยอัตโนมัติ และภาษาที่ใช้ก็แสดงกระบวนตรรกวิทยาอย่างราบรื่นง่ายดาย คุณเหมือนจะไม่ต้องใช้ความพยายามใดๆเลยก็ว่าได้ ส่วนมนุษย์ดึกดำบรรพ์นั้น ทั้งความคิดและภาษาออกมาเป็นรูปธรรมเกือบจะล้วนๆ โดยธรรมชาติ... กล่าวสั้นๆได้ว่า กระบวนทัศน์ของชาวยุโรปใช้มโนภาพเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมนุษย์ดึกดำบรรพ์เกือบจะทำได้เอาเสียเลย จึงยากมากๆหรืออาจจะถึงกับเป็นไปไม่ได้เอาเสียเลยที่ชาวยุโรป แม้จะพยายามสักปานใดก็ตาม แม้จะรู้ภาษาของชาวดึกดำบรรพ์อย่างดี ขนาดพูดได้เหมือนพวกเขาอย่างสมบูรณ์แบบก็ตาม ก็ไม่มีวันจะคิดเหมือนอย่างพวกเขาได้¹

ข้อสังเกตของเลวีบรูล ได้จับใจและตอบสนองความต้องการของนักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ศาสนา และนักเทววิทยาจำนวนหนึ่งมาเป็นเวลามากกว่า 1 ชั่วโมง ในแง่ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างในวิธีคิดเชิงวิชาการระหว่าง 2 กระบวนทัศน์ แต่ครั้งเลวีสตราสส์ (Levi-Strauss) เสนอทฤษฎีโครงสร้างขึ้นมาเท่านั้น นักคิดก็ทิ้งกระแสความคิดของเลวีบรูลมาสนับสนุนเลวีสตราสส์เป็นการใหญ่ ดังคำท้วงติงกระแสดังเดิมว่า

ได้มีความพยายามชี้แจงให้เห็นความแตกต่าง ตามที่เชื่อกันว่ามีจริงในขณะนั้นว่า กระบวนการคิดของมนุษย์ดึกดำบรรพ์กับมนุษย์ปัจจุบัน มีความแตกต่างกันในระดับคุณภาพที่เดียว ทั้งๆที่คิดเรื่องเดียวกัน แต่ถ้าใช้วิธีตีความที่ถูกต้องตามหลักวิชาการจริงๆแล้ว ผลออกมาจะกลายเป็นกลับหน้ามือเป็นหลังมือเลยที่เดียว คือจะพบว่า ตรรกวิทยาที่ใช้ในการเขียนเรื่องปรัมปรานั้น เป็นตรรกวิทยากฎเดียวกันกับที่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันใช้อยู่อย่างที่สุด ความแตกต่างมิได้อยู่ที่คุณภาพของวิธีคิด เพราะคุณภาพคงตัวในสมองของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ที่มีโครงสร้างของสมองเหมือนเดิม ความแตกต่างอยู่ที่เนื้อหาที่คิด เพราะมนุษย์ดึกดำบรรพ์ไม่มีเนื้อหาของปัจจุบันให้คิด จึงคิดอยู่ในกรอบของเนื้อหาที่พวกเขามีประสบการณ์อยู่²

¹ Lucien Levy-Bruhl, *Primitive Mentality* (Boston: Beacon Press; 1966), pp.433-4.

² Claude Levi-Strauss, *Structural Anthropology* (New York: Basic Books, 1963), pp.229-30.

แสดงให้เห็นว่า เลวีบรูลเชื่อในวิวัฒนาการของกระบวนทัศน์ แม้ธรรมชาติของมนุษย์คงเดิม แม้โครงสร้างของสมองคงเดิม แต่กระบวนทัศน์เปลี่ยนได้ อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่สะสมมากขึ้น และการลองผิดลองถูกมากขึ้นของมนุษยชาติ ส่วนเลวีสเตราส์เชื่อว่าวิวัฒนาการของสมองไม่เปลี่ยนกระบวนทัศน์ เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีโครงสร้างของสมองเหมือนกันในทุกยุคทุกสมัย กระบวนทัศน์จึงมีกระบวนทัศน์เดียว โดยเดินตามกฎตายตัวของระเบียบตรรกะ จึงไม่อาจเปลี่ยนเป็นอื่นไปได้ จะเปลี่ยนก็คือเพิ่มเนื้อหาจากประสบการณ์และการเรียนรู้ โดยไม่เปลี่ยนแนวคิด อันเป็นกระบวนทัศน์เดียวของมนุษยชาติ

www.kirti.bunchua.com